

SISUKORD

- 9 Saatesõna
- 11 Proloog

- 13 Namiibia
- 65 Lõuna-Aafrika Vabariik
- 157 Tansaania
- 229 Uganda
- 277 Rwanda
- 305 Sambia
- 352 Botswana

- 404 Lõpetuseks

SAATESÕNA

Olen kunagi aastate eest kirjutanud nõndaviisi: „Oli mul kord lapseõlves oma maailm. Kevadel hakkasid üleöö karjamaakuuskede ümber kasvama rohurõngad. Algul ainult vaksalaiused, siis aga juba terved saared keset kevadist määrdunud lund. Kõige päikesepoolsem kuusk, kelle ümber lumi kõige kiiremini sulas, oli Euraasia. See oli paras lahmakas maalapp, kus oli piisavalt hoovõtujooksu ruumi, et hüpata Ameerikasse. Ameerika jagunes kahe kuuse vahele, aga Põhja- ja Lõuna-Ameerika olid imekombel kokku saanud, nagu oli ka nende kahe kõrvutise kuusega. Austraalia kuusk oli paganama kaugel ja sinna hüpata ma ei jõudnud. Austraalia oli nii kaugel, nagu ta tollal minu meelest olema pidigi. Igal juhul võtsin ma seda hüppamise mängu alati väga tõsiselt. Ja siis oli seal, just lõuna pool nagu kord ja kohus, aga siiski teiste kuuskede varjus Aafrika, mille rohulaik kasvas visalt. Lõpuks sain sinnagi hüpata ja kuuse all kükitades mõtelda, mida see tähendab, kui oled kontinendil, kus iga hetk võib tulla lõvi ja sind küünte vahele krabada.” Olin verinoorelt, ehk isegi liiga noorelt, lugenud David Livingstone'i reisiraamatut Lõuna-Aafrikast ja ikka jälle vaadanud gravüüri, mille maadeuurija ja misjonär lebab maas lõvi käppade all.

Selles Aafrika rännuraamatus on lood ja vahel ka seiklused, mida mina ja Maria oleme üheskoos Aafrikas rännates kümmeaasta vältel kõikide oma meeltega kogenud. See ei ole raamat, mis jälgib ajalõnga kulgemist, kus jutt liigub ühest punktist teise, vaid bukett reisidest, mis pole alati ajaliselts teise järel. Kui kõik need päevad, mil oleme olnud Aafrika teedel, savannides, metsades ja lihtsalt võsas kokku liita, saame ligemale ühe aasta oma elust. Me oleme seal näinud üle 300 päikesetõusu ja midagi jäävat on sellest hinge settinud. Oleme oma rännakuud teinud ajal, kui GPS-e sealkandis suuremat ei tuntud, mobiiltelefongi ei rääkinud kaugeltki alati ja satelliittelefoni meil samuti polnud. Nõnda me olimegi kahekesi kõnnumaal, kuigi vahel sattusime tahes-tahtmata ka mõnda linna.

Lugeja võib küsida: miks Aafrika? Vastus on lihtne: lugege ja saate teada.

Indrek Rohtmets

Tihti olen tabanud end mõttes küsimast: miks need mehed, kellesse olen valmis armuma, on surnud juba ammu enne minu sündimist? Nagu näiteks David Livingstone või Alexander von Humboldt, kelle jälgi ja koguni südantki olen läinud otsima Aafrikasse ja Ameerikatesse. Sihini jõudmiseks olen mõõtnud auto ees sumbates mudase vee sügavust või roninud hapnikunappusega võideldes Chimborazo-nimelise kustunud vulkaani lumepiirini Ecuadoris. Ikka olen innustanud end raamatutest loetud lugudest, kuidas nemad, minu armsad kaaslased ajaloost, said kesiste, peaaegu olematute vahenditega muuta võimatu võimalikuks ka minu jaoks. Kuulsate maadeavastajate lood on tekitanud huvi ja aukartust ning innustanud ja julgustanud astuma omapäi laias maailmas võõrastes paikades tundmatutel radadel.

Aafrika mandrile jõudsin esimest korda koos lastega, et pärast kodust auto-avariid Tunesias leevendust otsida. Kuigi Kartaago linna varemed ja Sahara kõrbe serv tundusid huvitavad, siis Aafrika mulle tol korral südamesse ei jäänud. Teist korda maandusin Lõuna-Aafrika Vabariigis, kuhu mind viis üks komandering-õppereis, tegelikult küll lihtsalt grupiekskursioon, mis tähendas, et kõik oli detailideni kavandatud, oma peaga polnud tarvis mõelda muud kui seda, kuidas hommikul õigel ajal bussi istuda. Siiski sai just see reis mulle Aafrika suhtes saatuslikuks. Meie grupile tehti Krugeri rahvuspargis varahommikune safari, jälgisime kambakesi kõrgele tõstetud autokastist, kuidas kaks emalõvi valmistusid koostöös gnuud ründama. Rännak ebaõnnestus, turistidest pealtvaatajad olid nõrдинud ning tahtsid kiiresti tagasi lodži rikkalikule hommikusöögile. Pargivaht küsis, kas keegi tahaks pärast sööki veel ühte safariringi. Mina tahtsin – igavuse peletamiseks. Ja nii ma siis sõitsin suure auto vaategalerii nurgas, ümberringi võrreldamatu savannipanoraam.

Pargivaht peatus ühe järveäärse söögimaja ees. „Ehk üks klaasike külma šampanjat?” küsis pargivaht mulle autokastist väljumiseks kätt pakkudes. „Miks ka mitte, kell on juba 11 ja olen Aafrika äärel.” Toetusin rõõmuga abivalmile käele ja potsatasin päikesesoojale savannipinnale. Külma šampanjat seal ei olnud, aga pokaali valget toasooja veini sain – asi oligi rohkem meeleolukas žestis kui etiketis. Istusin suure viigipuu all pingil, mu ees sibasid imeliselt helklevad kuldnokad – nõnda savanni serval istudes tundsin sõnulseletamatut hingerahu ja vabadust ning sain parandamatu pisiku viibida Aafrika äärel.

Aasta hiljem viis saatus mind kokku Indrekuga. Koos võtsime Aafrika tõsiselt käsile. Meie rännulood pole võrreldavad kuulsate maadeavastajate omadega, aga ühe väikese pisiku mõõdu kannavad ehk välja küll.

Maria Mägi-Rohtmets

„Lövipuu“ all

Bülbülide ja paljude teiste laululindude kõlavad ja valjud noodikäigud ei soodusta hommikul kaua magamist. Otsustasime varakult suunduda lõunakaarde looklevale kitsale savanniteele lootuses mõirgajad üles leida. Kui arvestada seda, et lövipraidi keskmine territoorium on paarisaja ruutkilomeetri ringis (võib kõikuda sõltuvalt karja suuruselt ja toidu ohtrusest 20–500 ruutkilomeetrit), polnud meie ettevõtmine kaugeltki edule määratud. Kaunis hommikupäikeses lonkisid rahulikult rohtu söövad antiloobid, uganda kobid ja topid, aeglaselt liikuva auto rataste eest tõusis lendu meie nurmkana meenutavaid frankoliine. Igal pool kasvas hõredalt suuri, haralise võraga viigipuid. Uurisime binokliga puid ja üritasime vältida eksimist, paigad näisid kõik ühesugused. Pärast neljatunnist „lõvijahti“ oli lootusetusega juba väga raske võidelda. Ja just siis nägime paarsada meetrit teest eemal puuladvas istumas kaeluskotkaid. Vaevalt raipesööjad seal niisama tiibu puhkavad! Vaatasime hoolikamalt ringi ja seal nad olidki: vana viigipuu võras pikutasid lövid, kõigil kõht punnis. Küllap olid nad kusagil lähistel murdnud ja kotkad passisid saagi jäänuseid. Jämedatel okstel lebas neli lövi, kes üritasid välja näidata, et meie oma autoga oleme nende jaoks tühi koht.

Jaht paistis olevat igati õnnestunud. Keskeltläbi vajab täiskasvanud emalövi päevas 5–8 ja isalövi 7–10 kilogrammi liha. Et aga jaht ei õnnestu sugugi alati ja tihti lipsab sekka paastupäevi, topivad lövid ennast igal võimalusel liha kurguni täis. Teadaolev rekord kuulub isalöville, kes suutis ühe „lauasistumisega“ kinni pista 43 kilogrammi liha!

Arvestades sellega, et lövi, kes suudab vaid lühikest aega joosta kiirusega kuni 58 kilomeetrit tunnis, jahib saaki, kellel on naljaasi joosta 70 ja isegi 80 kilomeetrit tunnis, on see suur kass siiski üllatavalt edukas jahiline. Ühiselt tegutsedes on „liha laual“ kümnest rünnakust kolmel korral, ühe-kahe kaupa jahti pidades aga kümnest kahel. Siinkohal tuleb rõhutada, et lövid lähevad suuremate jõududega jahile enamasti vaid siis, kui tegu on suurte saakloomadega nagu pühvlid ja noored ninasarvikud, või siis, kui toitu on napilt ja ebaõnnestumisi lubada ei saa. Parematel aegadel jahivad nad enamasti kas üksi või kahekesi, teised praidiliikmed vaatavad lihtsalt pealt, kui nad juhtuvad lähedal olema.

Jahilkäik on põhiliselt emaste töö. Täiskasvanud isased sekkuvad ainult väga koguka saagi murdmisel. Samas söövad isased esimesena oma kõhu täis, nende järel täiskasvanud emased ja lõpuks kutsikad. Seepärast on kehvadel aastatel

Lõvid koos oma kutsikatega lahkusid lõpuks, enne veel tüütajate poole lõriseses.

kutsikate suremus väga suur, sest nad ei saa piisavalt toitu ja jäävad nõrgaks. Niisiis ajab ema oma lapsi söögilaua tagant ära, samas aga kaitseb neid raevukalt igasuguse võõra rünnaku vastu.

Selle loomade kuningaks ristitud hiigelkassi juures on huvitav veel see, et kuigi isaste põhiülesanne praidis on territooriumi valvamine ja võitlus sissetungijatega (kui jätta kõrvale emaste viljastamine – „töö”, mille peale võib isastel kuluda vahel kuni 20 protsenti aktiivsest ajast), osalevad kaklustes teiste praididega ka emased. Siingi on olemas tööjaotus: isased võitlevad teiste isastega ja emased võõraste emastega. Palju on räägitud ka sellest, et kui sissetungijatel õnnestub minema kihutada või tappa kohalikud isased ja nende praid üle võtta, siis üritavad võidumehed kutsikad tappa, et emased uuesti kiimlema hakkaks ja uued isandad saaksid oma järeltulijaid sigitama hakata. Kuid selgunud on seegi, et üsnagi tihti õnnestub emastel oma lapsi „uute onude” eest kaitsta ja viimastel tuleb leppida võõraslastega.

Päris põnev on ka tõsiasi, et isaste juures võib leida sõprust sõna otseses mõttes. Ühe praidi emased on kõik sugulased – õed, tädid, täditütred jne, sama praidi isased ei pruugi aga üldse sugulased olla. Liiga arvukaks kasvanud praididest aetakse noori isaseid minema ja nad jäävad „rändrüütlikena” savanni oma õnne otsima. Mõnikord jäävad vennad koos ringi hulkuma, vahel aga kohtuvad säärased „noormehed” teiste omataolistega ja kui leitakse, et tegemist on igati vastuvõetava kaaslasega, rännatakse koos edasi. Lõpuks võib selline sõprade paar või ka suurem seltskond mõne praidi üle võtta ja sõpruses koos elada. Sealjuures jäetakse kõrvale isegi konkureerimine, kes esimesena ühe või teise emasega kopuleerub. Sõprus ja praidi turvaline sisekliima näivad sel puhul olevat tähtsamad kui oma geenide tingimatu edasiandmine.

Ishasha viigipuude mõnusat varju hindavatel lõvidel sai meist ja klõpsuvast kaamerast mõne aja pärast kõrini. Üks emane tõusis oksa peale püsti, pööras halastamatult jäise pilgu meie poole ja lõrises. Seejärel ronisid nad alla ja ennae! puu alumiste okste lehepahmakate vahelt ilmus välja kolm kutsikat, kes olid kogu aja peidus olnud. Saba võngutades sammusid lõvid minema, et otsida seedimiseks rahulikumat paika. Tundsime veidi piinlikkust lõvide uinaku häirimise pärast, aga samas polnud me lõvidele liiga lähedale trüginud ja küllap on kõikide rahvusparkide lõvid aeg-ajalt ilmuvate inimestega harjunud. Tahes-tahtmata. Pargid on tänapäeva maailmas nende suurkiskjate jaoks viimane pelgupaik.

Tagasi laagripaigas, rääkisime pargivahtidele, et leidsimegi lõvid üles. Nad ei tahtnud kuidagi uskuda, kuni ma pilte näitasin. „*Lucky hit*” ütles üks. „Me teeme siin vahel turistidele safareid ja vahest ehk ühel juhul kolmest leiame lõvid puu otsast üles.”

Kuidas ma pargigiide lõvijälgedele juhataisin

Oleks olnud äärmiselt mage lugu, kui oleksime pidanud Ishashast, puuotsa lõvide pargist, lahkuma ilma neid erilisi lõvisid nägemata. Vabalt oleks see võinudki juhtuda, kui meid poleks aidanud varasem kogemus ja loogika. Mina isiklikult olin selle üle tähtsust täis ja õnnelik, Indrek oli ka õnnelik.

Varsti pärast väärtusliku lõvipuu juurest lahkumist peatus meie kõrval Ishasha lodži turistide auto ning nende teejuht küsis, kas meie olime kohtunud puuotsa lõvidega. Kuna me olimegi, siis küsis ta juhiseid nendeni jõudmiseks. Hakkasin innukalt seletama, et kui sõidate tagasi umbes ...

Must mees ei vaadanud minu poolegi ning küsis Indrekult: „Härra?”

Härra Indrek siis selgitas sama mis mina. „Täna, härra!” noogutas savannide teejuht Indrekule ja suundus meile lehvitavate turistidega äsja meist rahu saanud lõviperet otsima. Olen kindel, et lodži turistid jäid oma teejuhi teenusega rahule ja tänasid teda heldelt.

Mind pani see seik muigama, kuid naisena kriipis paratamatult ka hingekest. Arusaadav, et lodži teenistuses oleva teejuhi jaoks on seegi juba suur katsumus, kui peab puuotsa lõvide pargi asjatundjana oma klientide ees küsima teed lõvide leidmiseks. Veelgi kehvemaks teeb olukorra, kui seda tuleb küsida valgelt mehelt. Täiesti vastuvõetamatu on aga vastu võtta juhised valgelt naiselt. See oli taas üks nendest hetkedest, kus tundsin siirast rahulolu oma kodumaa inimõiguste arengu üle, sest see, mis meil on, polegi nii iseenesestmõistetav mujal.

„Ma ei mõista,” sõnasin mõtlikult rohkem nagu iseendale.

„Mida sa ei mõista?”

„Mulle tundub veider, et mina oskasin raisakotkaste järgi lõvide asukohta aimata, aga kohalik pargigiid mitte.”

„Ehk kotkad ei passinudki enam seal lähedal puu otsas,” vastas Indrek. Vaatasin üle metsasalu kõrguvate viigipuude poole, mille ladvas kõikusid tuulega kaasa neli kotkast.

„Võib-olla tõesti,” ei pidanud ma vajalikuks rohkem seletada. Tundsin rahulolu, et olin mingeid märke metsikust loodusest õppinud tähele panema ja seostama. Hmm.

Maria jõehobujõe ääres. Teisel kaldal on juba Kongo.

Indrek

Jõehobujõe ääres

Ishasha on piirijõgi Uganda ja Kongo Demokraatliku Vabariigi vahel ning kubiseb jõehobudest, kes õhtuhämaruse saabudes alustavad valju puhuvat ja mõrisevat, hakitud hõiklemist.

Tegime Ishashas ka mõne retke ümbruskonnas, sest olime peaaegu Kongo piiri ääres ja huvitav oli kasvõi üle jõe Kongot vaadata. Jõgi oli kubinal jõehobusid täis ja kõige markantsem tegelane, kes silma hakkas, oli väga suur isane. Ehkki olime umbes kolme meetri kõrgusel jõe kaldapangal, hakkas ikkagi kõhe, kui hiiglaslik jõehobu meid verd täis valgunud silmadega pörnitses. Igatahes tere-tulnuna me end siin ei tundnud. Et see kaldapealne oli üksiti ka telkimisplats, siis arutasime omavahel, kuidas oleks seal, selliste naabrite kõrval telkida. Seekord jäi niisugune kogemus meil siiski proovimata.

Jõehobudega kaasnevad tihti ka kaldaäärsed kõrged sõnnikuvallid, mida tekitavad eelkõige isased oma saba keerutades. Niisugune sõnnikuprit on tõenäoselt tarvilik, et ära märgistada oma territoorium, sest jõehobud on territoriaalsed ja hindavad oma kodupaika kõrgelt, mis pole võõras ka paljudele inimrahvastele. Jõehobude puhul on huvitav ka see, et nad ei otsi endale toitu jõgedest-järvedest, vaid on tublid rohusööjad. Päeval on nad enamasti kõrvetava päikese eest varjul vees, kuigi neil on väga paks nahk – enam-vähem kuus sentimeetrit. Jõehobu söögiaeg saabub aga õhtul ja vahel, kui jahedam ilm lubab, päevalgi. Ei ole vist loomaliiki, kelle kohta poleks midagi huvitavat ja ootamatut pajatada ning nõnda on ka jõehobuga. Nimelt on kirjeldatud ja lausa filmitud, kuidas nad üritavad päästa krokodillide käest antiloope. Nad peletasid sellistel puhkudel krokodilli minema ja üritasid ninaga trügides antiloope kaldale aidata.

Siinkohal tuleks kindlasti mainida, et täiskasvanud jõehobu suudab kolme meetri pikkuse krokodilli pooleks hammustada. Ja veel üks tähelepanek: jõehobusid on nähtud vette kukkunud loomalaipade juures nakitsemas. Mõned uurijad on seda seostanud sugulusega kõigesööjatest sigadega. Veidi veidrad on aga jutustused sellest, et jõehobu on tulnud jõe või järve kaldale tehtud lõket kustutama. Kas see on sihiteadlik tegevus, seda me ei tea. Täiskasvanud jõehobu tundub oma massiivsusega olevat savannis väljaspool ohtu, ometi pole see nii. Kirjeldatakse juhtumit, kus kolm lõvi ründas jõehobu, ja viimane tormas, lövid kukil, vee äärde ja uputas lõukoerad ära. Ja nagu savannis ikka, on paraku erilises ohus paljude loomade „lasteaid”. Kuigi jõehobuamad valvavad oma vasikaid hoolega, langeb ka neist päris suur osa kiskjate roaks. Peamised ründajad on lõvid ja hüäänid.

Vaatame neid Ishasha jõehobusid ja, nagu valitsev patriarh meile oma pilguga juba märku oli andnud, lahkusime, sest päris kindlasti ei pretendeerinud meie nende jõelõigule.

Tagasiteel jäi meile ette lagedam maalapp, kus oli kümneid kobisid. Jälgisime neid veidike ja siis sai järsku selgeks, et see oli neile omalaadi seiklusväljak. Sokud katsusid omavahel jõudu ja mõned proovisid emastele selga karata. Tõepoolest, kui omaette rohusöömine igavaks muutub, siis saab sinna kokku tulla, et teistega rüselda ja võib-olla õnnestub ka seksipartner leida. Lihtsamalt öeldes võib seda nimetada ka paaritumisväljaks.